

ОГЛЯДИ НАУКОВИХ ВИДАНЬ

Журнали, збірники

**Вісник Львівського університету.
Серія філологічна. – Вип. 41. – Львів:
ВЦЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 314 с.**

Переважна більшість статей і матеріалів сорок першого випуску «Вісника Львівського університету» присвячена дослідженню окремих аспектів фольклористичної спадщини видатних українських вчених XIX ст. – Миколи Костомарова (1817–1885) та Пантелеймона Куліша (1819–1897), внесок яких у національну духовну культуру надзвичайно вагомий. Їх фольклористичні концепції проаналізовано в контексті тенденцій української фольклористики XIX ст., зокрема досліджень і видань Вацлава Залеського, Оскара Кольберга, Олени Пчілки, Катерини Грушевської, теоретичних засад сучасної науки про усну народну словесність.

Статті та матеріали наукового збірника згруповано за п'ятьма основними рубриками: «Микола Костомаров та Пантелеймон Куліш і тенденції фольклористики XIX століття», «З історії фольклористики», «Теорія, методологія, поетика», «Публікації», «Хроніка».

До першої рубрики «Микола Костомаров та Пантелеймон Куліш і тенденції фольклористики XIX століття» увійшли статті В. Івашківа «Європейські фольклорні та літературні мотиви у творчості Пантелеймона Куліша 1840-х років», Ж. Янковської «Пантелеймон Куліш у спілкуванні з українськими фольклористами першої половини – середини XIX століття», Л. Підгорної «Микола Костомаров – репрезентант міфологічної школи», С. Пилипчука «Фольклористичні студії Миколи Костомарова: центральна проблематика», Р. Крохмального «Поетика трансферності у візіях Миколи Костомарова», Т. Шемберко «До питання дифузії та дефініції жанрів календарно-обрядового фольклору (на матеріалі досліджень Миколи Костомарова)», В. Пустовіт «Жанри мемуаристики у творчому доробку Миколи Костомарова», В. Даренської «Слов'янська міфологія» Миколи Костомарова як реконструкція космозму традиційної народної культури», Р. Кирчіва «Внесок Пантелеймона Куліша в українську етнографію», Б. Гладич-Олейко «Записки о Южной Руси» Пантелеймона Куліша в оцінці Віктора Петрова».

Василь Івашків у статті «Європейські фольклорні та літературні мотиви у творчості Пантелеймона Куліша 1840-х років» (С. 3–15) зазначає, що попри постійну увагу до теми України, її минулого і сучасного П. Куліш у своїй творчій діяльності часто використовував і художній досвід європейських літератур (зокрема В. Скотта), переосмислював європейські теми і сюжети, чому сприяли добрі знання культур та мов більшості європейських народів. Це врешті дало підстави М. Хвильовому назвати П. Куліша справжнім європейцем, людиною, яка наблизилася до типу західного інтелігента. У

статті розглянуто особливості трансформації сюжету шостої пісні епопеї Гомера «Одіссея» в ідилію «Орися» та інтерпретації теми античності у ранній творчості П. Куліша загалом. Художньо значущою була й слов'янська тема у спадщині письменника, своєрідність якої можна простежити в історичних романах «Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад» та «Чорна рада». У першому з названих творів можна говорити й про так звану сербську сюжетну лінію.

Авторка статті «Пантелеймон Куліш у спілкуванні з українськими фольклористами першої половини – середини XIX століття» (С. 16–26) Жанна Яковська описала стосунки П. Куліша із українськими фольклористами XIX століття (у тому числі й письменниками, котрі записували фольклор). Їхнє спілкування, відображене в епістолярній спадщині, було досить цікавим, плідним, неординарним і важливим для становлення і діяльності самого П. Куліша як фольклориста.

У науковій розвідці Лілії Підгорної «Микола Костомаров – репрезентант міфологічної школи» (С. 27–36) розглянуто основні аспекти розвитку міфологічної школи в українській фольклористичній. Проаналізовано методологію цієї школи у наукових студіях Миколи Костомарова.

Святослав Пилипчук у статті «Фольклористичні студії Миколи Костомарова: центральна проблематика» (С. 37–43) проаналізував пріоритетні напрями фольклористичних праць М. Костомарова, зокрема національну специфіку фольклору, співвідношення загальнонародного та етнічного, жанрову парадигму, поетику текстів, народну символіку. Відзначено і високо оцінено внесок дослідника у становлення і розвиток науки про усну словесність.

Дослідник Роман Крохмальний, аналізуючи «Поетику трансферності у візіях Миколи Костомарова» (С. 44–52), фокусе свою увагу на художніх образах, які розглядає крізь призму когерентності світів. На думку автора, це відкриває широкі можливості особливого погляду на проблеми сучасного людського буття, проектуючи їх на екран вічності.

Тетяна Шемберко, звертаючись «До питання дифузії та дефініції жанрів календарно-обрядового фольклору (на матеріалі досліджень Миколи Костомарова)» (С. 53–60), окреслила питання, що стосуються жанрової диференціації та дефініції, а також висвітлила погляди М. Костомарова та інших учених на низку дискусійних питань, пов'язаних з ідентифікацією календарно-обрядових творів.

Валерія Пустовіт розглянула «Жанри мемуаристики у творчому доробку Миколи Костомарова» (С. 61–66), розкривши постать М. Костомарова і його роль в українській мемуаристиці XIX ст. Авторка проаналізувала всі жанри сучасної мемуаристики, наявні у творчій спадщині письменника: автобіографія, листи, некролог тощо.

У статті Віри Даренської «Слов'янська міфологія» Миколи Костомарова як реконструкція космізму традиційної народної культури» (С. 67-73) проаналізовано концепцію слов'янської міфології М. Костомарова, у якій останню потрактовано у широкому порівняльному контексті як специфічний світоглядний феномен, що відтворює універсальні елементи духовного досвіду людства.

Роман Кирчів, розглядаючи «Внесок Пантелеймона Куліша в українську етнографію» (С. 74-79), з'ясував причетність П. Куліша до процесу становлення української етнографії, а також проаналізував народознавчі матеріали, зібрані та використані в науковій та літературній творчості вченого.

У розвідці Богдани Гладич-Олейко «Записки о Южной Руси» Пантелеймона Куліша в оцінці Віктора Петрова» (С. 80-87) розглянуто монографію В. Петрова «Пантелеймон Куліш у п'ядесяті роки. Життя. Ідеологія. Творчість» у контексті кулішознавчих студій початку ХХ ст. Систематизовано і критично оцінено погляди В. Петрова на історію появи «Записок о Южной Руси» П. Куліша, вартісність уміщеного у них фольклорно-етнографічного матеріалу, своєчасність цієї праці у 50-х роках ХІХ ст. та її актуальність на початку ХХ ст.

До другої р у б р и к и увійшли такі статті: К. Бородін «Концепційні засади передмови до збірника «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» Вацлава з Олеська», О. Церковняк «До проблеми історизму дум (на матеріалі «Корпусу дум» Катерини Грушевської)», І. Збір «Постать Оскара Кольберга на тлі народознавчої науки другої половини ХІХ століття», О. Смольницької «Передумови і контекст української «романтичної фольклористики», О. Мікули «Олена Пчілка про український народний епос: проблема походження, фальсифікації та збереження давніх мелодій дум», Я. Гарасима «Естетика народнопісенної творчості в українській фольклористиці ХІХ – початку ХХ століття», Г. Сокіл «Деякі аспекти методики записування фольклору (кінець ХІХ – початок ХХ століття)», І. Гунчика «Дослідження структурних і функціональних особливостей українського okazально-обрядового фольклору в ХІХ – на початку ХХ століття», У. Крук «Українські народні родинно-побутові жартівливі пісні у записах фольклористів ХІХ-ХХІ століть», О. Шутак «Фольклористичні розвідки Філарета Колесси 20-30-х років ХХ століття», М. Чорнопиского «Розвиток ідеї фольклористичної історіографії України Миколи Костомарова у дослідженнях Володимира Антоновича і Михайла Драгоманова».

Ксенія Бородін, з'ясовуючи «Концепційні засади передмови до збірника «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» Вацлава з Олеська», систематизувала фольклористичні погляди Вацлава з Олеська, викладені у вступному слові до збірника «Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego» (Львів, 1833). У передмові авторка висловила свої міркування щодо місця народознавчих досліджень у системі гуманітарних наук, особливостей народної пісенності, характерних ознак української та польської фольклорної поезії.

Олеся Церковняк у статті «До проблеми історизму дум (на матеріалі «Корпусу дум» Катерини Грушевської)» (С. 95-101) розглянула проблему «історичності» дум і прийшла до висновку, що цей жанр як «нова» для певного періоду історичного буття українського етносу художня форма відображає

дух певного часу і конкретно-людську у тім часі долю. У думках зроблено наголос на служінні цілому комплексові ідей, без яких і поза якими ці фольклорні твори втрачають будь-який історично-культурний сенс і, розчиняючись у переспівах, образних цитатах та рецитациях, гинуть.

Ірина Збір, пишучи про «Постать Оскара Кольберга на тлі народознавчої науки другої половини ХІХ століття» (С. 102-109), проаналізувала наукові методи та принципи збирацької роботи О. Кольберга на матеріалі епістолярної спадщини дослідника, а також деяких фольклорно-етнографічних розвідок, присвячених українському фольклору. Автор зазначає, що вчений у всіх своїх дослідженнях намагався сформулювати й дотримуватися певних збирацьких стратегій, які стали підґрунтям його збирацької методи, яку він постійно доповнював й удосконалював.

Олена Смольницька, з'ясовуючи «Передумови і контекст української «романтичної фольклористики» (С. 110-116), виділила шість основних чинників, на яких вони ґрунтуються: здобутки західноєвропейських теоретиків романтизму; фіксація народних творів майже в первісному вигляді безпосередньо від виконавця; порівняння світового та локального контекстів у впливі на ментальність; порівняльно-історичний метод і перші спроби укладання фольклористичних збірок; урахування українського міфологічного й демонологічного мислення; перші дослідження національної символіки та поширених сюжетів.

Ольга Мікуда у статті «Олена Пчілка про український народний епос: проблема походження, фальсифікації та збереження давніх мелодій дум» (С. 117-127) розкрила погляди української дослідниці Олени Пчілки на актуальні тогочасні питання дослідження українських народних дум, яка однією з перших вказала на важливість давніх думових мелодій, а також думу «Про козака-бандуриста» назвала підробленою.

У науковій розвідці Ярослава Гарасима «Естетика народнопісенної творчості в українській фольклористиці ХІХ – початку ХХ століття» (С. 128-140), висвітлено еволюцію поглядів на естетичну вартість української народнопісенної творчості у процесі становлення фольклористичної думки ХІХ – початку ХХ ст. З'ясовано етноестетичні особливості національної фольклорної символіки та поетики, спричинені у першу чергу специфікою етнічного світогляду українців, комплексом географічно-кліматичних умов та характером обставин історичного буття етносу. Окреслено окремі аспекти дослідження генези національних критеріїв краси.

Ганна Сокіл, з'ясовуючи «Деякі аспекти методики записування фольклору (кінець ХІХ – початок ХХ століття)» (С. 141-149), розглянула головні способи фіксації усної словесності – стаціонарний і експедиційний, а також звернула увагу на окремі позатекстові сегменти, спостереження фольклористів за виконавцем та слухачською аудиторією.

Ігор Гунчик у «Дослідженні структурних і функціональних особливостей українського okazально-обрядового фольклору в ХІХ – на початку ХХ століття» (С. 150-155), проаналізувавши праці М. Костомарова, О. Потебні, М. Крушевського, М. Познанського, Ф. Зелінського, Є. Кагарова, зазначив, що ці теоретичні напрацювання заклали основу для подальших глибоких наукових досліджень народних молитов, замовлянь, заклинань, примовок, про-

кльонів, яке розпочалося в українській та російській фольклористичній у середині ХХ ст.

Уляна Крук у статті «Українські народні родинно-побутові жартівливі пісні у записах фольклористів XIX – XXI століть» (С. 156–163) зробила огляд фольклорних збірників, у яких наявні записи родинно-побутових жартівливих пісень, починаючи від «Українських народних пісень, виданих М. Максимовичем» і завершуючи сучасними збірниками. Авторка простежила тенденцію зростання зацікавлення учених-фольклористів жанром родинно-побутових жартівливої пісні від XIX століття до сьогодення.

Звертаючись до теми «Фольклористичні розвідки Філарета Колесси 20–30-х років ХХ століття» (С. 164–180), Олеся Шутак проаналізувала фольклористичні праці Філарета Колесси і зосередила увагу на культурно-історичному, який ще називають просто історичним, і компаративістичному методах та засадах антропологічної школи.

Михайло Чорнопиский, досліджуючи «Розвиток ідеї фольклористичної історіографії України Миколи Костомарова у дослідженнях Володимира Антоновича і Михайла Драгоманова» (С. 181–208), акцентує, що цей процес відбувався в умовах жорстокої москвоцентричної імперської цензури і офіційно нав'язуваної фальшованої великодержавної схеми історії східного слов'янства.

Третю р у б р и к у «Вісника Львівського університету» склали статті О. Гінди «Жанр фольклорний: маніфестація терміна як проблема», Р. Марківа «Теоретичні аспекти фольклоризму в літературі», В. Федас «Теоретико-методологічні засади наукової діяльності Михайла Максимовича як поступ у розвитку української фольклористики», У. Парубій «Основні методологічні принципи структурної характеристики текстів okazіально-обрядової поезії», М. Костів «Генеза і розвиток пластової пісенності», А. Габрук «Передумови виникнення та еволюція професіоналізму в українському фольклорі», У. Мовної «Мед як еротико-сексуальний символ українського весілля (фольклорна традиція)», Л. Петрухіню «Бідна Галя» в тенетах поліандрії», Г. Коваль «Аграрна семантика українських календарно-обрядових пісень», О. Лабащук «Материнський меморат як тематичний різновид неказкової прози», І. Кметь. «Мотиви «допомога селянина» та «чудо з пшеницею» в апокрифічному сюжеті про втечу Святої родини до Єгипту».

Стаття Олени Гінди «Жанр фольклорний: маніфестація терміна як проблема» (С. 209–214) стосується дискусійності проблеми сучасної фольклорної генології та семантичного наповнення категорії фольклорного жанру. Висловлено думку, що відкритість і актуальність проблеми пов'язана із загальною тенденцією до уніфікації функціонуючої теоретико-фольклористичної термінології.

Руслан Марків, з'ясовуючи «Теоретичні аспекти фольклоризму в літературі» (С. 215–223), окреслив основні питання взаємодії фольклору та літератури, проаналізував чинники мистецької інтертекстуальності, рівні взаємовпливу двох художніх систем, а також визначив критерії наукового підходу до вивчення проблеми.

У науковій розвідці під назвою «Теоретико-методологічні засади наукової діяльності Михайла Максимовича як поступ у розвитку української фольклористики» (С. 224–231) Валентина Федас зробила огляд та широко проаналізувала основні рецепції

науково-методологічних засад М. Максимовича в українській фольклористичній, глибше торкнувшись зокрема, праць П. Куліша і М. Костомарова.

Уляна Парубій у статті «Основні методологічні принципи структурної характеристики текстів okazіально-обрядової поезії» (С. 232–239) розглянула основні принципи диференціації структурних текстових одиниць okazіально-обрядової поезії у концепціях різних дослідників. Дослідниця зосередила увагу на аналізі теоретичних підходів у вивченні структурних елементів замовлянь, що дало змогу виокремити головні аспекти структурного опису цих фольклорних творів.

Досліджуючи «Генезу і розвиток пластової пісенності» (С. 240–247), Марта Костів простежила специфіку формування пісенного репертуару пластунів, учасників української скаутської організації «Пласт» і виділила дві складові пластової пісенності – «запозичені пісні, які співають пластуни» і «власне пластові пісні». Також запропоновано класифікацію пластових пісень за часом їх виникнення.

Анна Габрук у статті «Передумови виникнення та еволюція професіоналізму в українському фольклорі» (С. 248–253), зосередила увагу на дослідженні передумов виникнення та розвитку професійного співцтва в умовах дохристиянської, козацької та новітньої епох. У статті чимало місця відведено проблемі переслідувань співацького мистецтва.

У розвідці Уляни Мовної «Мед як еротико-сексуальний символ українського весілля (фольклорна традиція)» (С. 254–265), на багатому фольклорному матеріалі досліджено роль меду в естетиці українського весілля. Розкрито вітальну, еротико-фертильну та магічно-примножувальну семантику меду як універсального знаку солодкості. Семантичне поле весільного ритуалу захоплює у свою площину активне функціонування меду як важливого еротико-сексуального символу, що фігурує на всіх етапах українського весілля (заручини, коровайницьке дійство, вінкоплетини, підготовка до шлюбного благословення молодих, зустріч молодят як повінчаної пари, весільна гостина у молодій, обряд комори і перезва, покривання молоді). Але якщо на початковій стадії весілля у фольклорних текстах простежуються еротичні паралелі, алюзії, алегорії, то у перезв'язних піснях у фінальній оргіастичній частині весілля ритуальна насиченість меду сягає свого апогею.

На матеріалі українських фольклорних балад у статті Людмили Петрухіню «Бідна Галя» в тенетах поліандрії» (С. 266–275) зроблено спробу методом структурного аналізу реконструювати інваріант сюжету про мандрівку дівчини з кількома чоловіками. Авторка припускає, що у ньому збереглися елементи стародавніх звичаїв колективного шлюбу, або поліандрії. Мотив спалення дівчини розглянуто як ритуал її очищення під час повернення до свого роду.

Аналізуючи «Аграрну семантику українських календарно-обрядових пісень» (С. 276–283), Галина Коваль розглянула один аспект календарно-обрядових пісень українців – землеробський. Звернуто увагу на весь аграрний цикл, наявний у фольклорі. Через метафору, епітети, календарні символи розкрито семантику землеробського процесу, з'ясовано його роль і місце в матеріальному та духовному житті селянина.

Оксана Лабащук у статті «Материнський меморат як тематичний різновид неказкової прози»

(С. 284–291) основну увагу приділила розповідям матерів про їхній особистий досвід очікування, народження, плекання дитини. На думку авторки, ці тексти повинні стати об'єктом окремого фольклористичного дослідження, оскільки є сучасними формами фольклорної творчості. За своїми жанровими ознаками (розмовний тип мовлення, слабка виділеність із мовленнєвого потоку, відсутність чіткої структурованості, закоріненість у міфологічний тип світогляду) розповіді матерів можна вважати окремим тематичним різновидом народної оповідної творчості.

Вивчаючи «*Мотиви «допомога селянина» та «чудо з пшеницею» в апокрифічному сюжеті про втечу Святої родини до Єгипту*» (С. 292–301), Ірина Кметь зазначає, що цей сюжет належить до найменш висвітлених на сторінках Святого Письма. Не завжди в апокрифах можемо віднайти мотиви, популярні у фольклорі. Особливу увагу з цього погляду привертає сюжет «чудо з пшеницею», що відобразився як у легендах, так і в колядках і є особливо популярний в Україні, Польщі, Білорусії. У народному контексті християнські образи набувають іншої конотації, іншого смислового поля, іншої культурної та символічної мови. Ілюстрацією цього є велика кількість чудесних нерельгійних фантастичних особливостей подорожі до Єгипту, що з'являються в колядках.

У четвертій р у б р и ц і «*Публікації*» вміщено маловідому статтю *Пантелеймона Куліша «Погляд на усню словесність українську»* (С. 302–306), яка востаннє була передрукована у шеститомному виданні творів ученого майже сто років тому.

До р у б р и к и «*Хроніка*» увійшли матеріали «*До 80-річчя з дня народження професора Теофіля Комаринця (з нагоди 80-річчя від дня народження)*» (С. 307–313), які підготувала Олександра Вовчанська, керівник осередку Галицької «*Просвіти*». Про відомого українського фольклориста, літературознавця дільється спогадами його сучасники: І. Слободан, В. Івашків, Р. Кирчів, Р. Іванчук, О. Комаринець, Н. Бічуя та ін.

Наприкінці сорок першого випуску «*Вісника Львівського університету*» міститься некролог «*Іван Остапик (1951–2007)*» (С. 314). Багатолітній завідувач кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка, І. Остапик був непересічною особистістю, прекрасним знавцем української мови та літератури, спеціально цікавився мовами і культурами народів Сходу, литовського, хорватського, білоруського та інших народів. Але справою всього його життя було записування й дослідження української усної словесності, яку він любив і глибоко цінував.

Фольклористичні зошити

Збірник наукових праць. – Вип. 9. – Луцьк: Інститут культурної антропології, 2006. – 188 с.

У ювілейному десятому номері «*Фольклористичних зошитів*», які щороку виходять друком в Інституті культурної антропології у Луцьку, авторські наукові праці згруповано у чотирьох основних рубриках: «*Теорія фольклору*», «*Історія фольклористики*», «*Публікації*», «*Перша ластівка*».

До першої р у б р и к и «*Теорія фольклору*» увійшли статті М. Дмитренка «*Український фольклор і глобалізація: проблема збереження генетичного коду*», В. Давидюка «*Етногенетична складова фольклору, або Чи можливий український метод у фольклористиці*», В. Буряка «*НЛЮ над Хортицею, або Проблема «випадіння» етнічної пам'яті*», В. Телеуці «*Історія побутування української культури в Придунав'ї*», Т. Жалко «*До питання жанрології українських весняних календарно-побутових пісень*», О. Білик «*Календарна хронометрія західно-польських рогульок*», О. Харчишин «*Локальні особливості календарно-обрядової пісенності під львівської Звенигородщини у ХХ ст. (любовно-шлюбна семантична домінація)*», Т. Шемберко «*Весняні календарно-обрядові пісні Західної Волині в жанрово-семантичному контексті*», О. Олійник «*Модифікація образу смерті в українських народних чарівних казках*».

У статті «*Український фольклор і глобалізація: проблема збереження генетичного коду*» (С. 3–10) Микола Дмитренко зазначає, що для України порятунком від хвороб цивілізації завжди була усна народна творчість, що пройшла органічний шлях еволюції від архетипу до стереотипу й генетично закодувала в образах-символах безсмертні смисли буття. У сучасних умовах держава не надає значної уваги збереженню і поширенню фольклору, не розуміючи, що це може призвести до втрати ґрунту, на якому ростуть і плодоносять генетична пам'ять народу, його розум, душа і серце, на якому формується дерево сучасного і майбутнього державного існування. Автор наголошує, що ставлення владної еліти до мови і держави – це лакмусовий папірець її справжніх намірів у будівництві соборної самостійної держави національного типу.

Увагу привертає актуальна розвідка Віктора Давидюка «*Етногенетична складова фольклору, або Чи можливий український метод у фольклористиці*» (С. 11–36). Автор вважає, що в сучасній українській фольклористиці дотепер панує радянський літературоцентризм, у якому головне – поетика. На додачу за останні півтора десятиліття наука про фольклор здобула ще й чимало модних болячок глобалізму, серед яких структуралізм і міфопоетика, а також хибує поверненням до старих методів, зокрема до компаративістики та культурного історизму. На думку В. Давидюка, одним із провідних напрямків сучасної гуманітарної науки в цілому і фольклористики зокрема має стати метод, який дослідник називає етноісторичним. При дослідженні ретроспективного характеру він допоможе з'ясувати причини появи будь-якого явища традиційної культури. Методика його застосування доволі непроста за трудомісткістю. Він поєднує у собі і дедуктивно-гіпотетичний метод В. Кабо, і культурно-історичний, і методіку порівняльної фольклористики, обґрунтовану В. Жирмунським, і картографічний, до якого часто вдаються етнолінгвісти, і врешті-решт – інтердисциплінарний. Етноісторичний метод технологічно можна назвати методом зіставлення елементів дискретних знакових систем. Спочатку вирізняємо із загального контексту фольклорний текст, який має стосунок до обряду. З нього можна дізнатися про зміст найбільше правдивої інформації. Всі інші складові або потрібно домислювати дедуктивним способом, або ж вони не такі давні.